

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVHASZNÁLAT REGIONÁLIS JEGYEIRŐL ÉS AZ EZEKHEZ FÚZÓDÓ BESZÉLŐI ATTITÜDŐKRŐL

***Bárány Erzsébet, PhD, Filológia Tanszék, docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
(Beregszász, Ukrajna)***

e-mail: barany.erszebet@kmf.org.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8395-5475>

***Beregszászi Anikó, PhD, Filológia Tanszék, habilitált doktor, professzor
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
(Beregszász, Ukrajna)***

e-mail: beregszaszi.aniko@kmf.org.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6860-7579>

***Dudics Katalin, PhD, Filológia Tanszék, docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
(Beregszász, Ukrajna)***

e-mail: dudics.katalin@kmf.org.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1354-4421>

***Gazdag Vilmos, PhD, Filológia Tanszék, docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
(Beregszász, Ukrajna)***

e-mail: gazdag.vilmos@kmf.org.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9331-2307>

Унаслідок обмеженості сфер використання угорської мови та контактів із державною мовою в середовищі закарпатських угорців характерним є те, що в офіційних зверненнях, а також у письмових висловленнях мовці використовують форми, що відрізняються від угорської літературної мови. Стаття ґрунтована на результатах двох окремих досліджень. У ході першого проаналізовано аудіозаписи 75 спрямованих інтерв'ю, зроблених у 26 населених пунктах Берегівського району. Під час аналізу матеріалу бесід ідентифіковано 150 запозичених слов'янських елементів. Друге дослідження – це опитування, проведене в середовищі закарпатських угорських школярів. Респондентами залучено 1490 осіб віком 14–17 років, у яких ми поцікавилися про їхнє ставлення до різних варіантів мови. Формуючи запитання в останній частині анкети, що мала на меті проаналізувати мовну свідомість закарпатських угорських школярів, автори мали на меті з'ясувати, які знання нормативних зразків, шаблонів та літературних норм для певних офіційних ситуацій (шкільний урок, заповнення анкети стосовно мовлення) буде продемонстровано в письмових відповідях респондентів, якими є ті нелітературні форми, що їх приймає, творить чи обирає молодь. Виявлено, що в аналізованому середовищі закарпатських угорців значною мірою поширені запозичення зі слов'янських мов. Це стосується як дорослого населення, так і молоді шкільного віку. Останні, відповідаючи на запитання анкети про мововживання, часто використовують форми та вислови, не притаманні угорській літературній мові.

Подібні соціолінгвістичні дослідження можуть значною мірою посприяти вдосконаленню ефективної методики викладання рідної мови та її застосуванню на практиці, адже завдяки ним можна отримати відомості про наявні недоліки, а різноманітні хрестоматії та словники сприятимуть усвідомленню відмінностей між варіантами мови.

Ключові слова: угорська мова на Закарпатті, державна мова, мовний атитюд, регіональні ознаки, лексичні запозичення, тематичні групи.

Bevezetés. A jelenlegi Kárpátalja területén beszélt magyar nyelvváltozatok az évszázadok során peremnyelvjárási jellegükből fakadóan mindig is az intenzív nyelvi kapcsolatok színterét szolgálták [14, c. 129–130], melyekre, ahogyan az egyetemes magyar nyelvre is, komoly hatást gyakoroltak a keleti szláv (leginkább az orosz és ukrán) nyelvek. A Trianoni békeszerződés aláírását követően a terület magyar lakossága kisebbségi népcsoporttá [5, c. 12; 41, c. 25], nyelve pedig a mindenkori államnyelvnek alárendelt kisebbségi nyelvvé vált. Az elmúlt közel másfél évszázad során a terület több államalakulat kötelékébe tartozott [12, c. 18, 435]. Az állami hovatarozással együtt a domináns nyelv is többször változott, aminek következtében a két- és többnyelvűség természetes nyelvi folyamat.

A kárpátaljai magyarság – más határon túli magyar régiók lakosságához hasonlóan – a kisebbségi létből adódóan a mindennapi kommunikáció során az anyanyelve mellett kénytelen a mindenkori államnyelve(ke)t is használni [13, c. 14], mely természetesen hatással van az anyanyelvi kommunikációra is.

A kárpátaljai magyarság körében a magyar nyelv használati színtereinek korlátozottsága, illetve a kontaktushatások miatt jellemző, hogy formálisabb megszólaláskor vagy írásos megnyilatkozásban is a magyar köznyelvi normáktól eltérő jelenségeket használnak. Az Iskola 2000 elnevezésű vizsgálat eredményei is ezt támasztják “alá: ...a kárpátaljai magyar középiskolások reprezentatív mintájának jelentős része egy évvel az érettségi előtt, illetve egy évvel a grammatika-oktatás befejezését követően írásbeli tesztfeladatok megoldása közben erősen stigmatizált, nem-standard változatokat használ vagy fogad el helyesnek” [9, c. 192].

A magyar nyelv határon túli változatainak kérdése a nyelvészek között is sok vitát váltott ki [29; 10, c. 151–172; 38, c. 133–137]. Felmerülhet a kérdés, hogyan látják ezt a határon túli magyar fiatalok, látnak-e egyáltalán a különbséget, s ha igen, hogyan viszonyulnak ehhez, mennyire tudatos körükben.

Szakirodalmi áttekintés. A múlt század második felében monográfiák [36; 32], disszertációk [4; 3], tanulmányok [37; 19; 33] születtek, melyek a kárpátaljai magyar–ukrán, ukrán–magyar nyelvi kölcsönhatásokkal foglalkoznak. E munkák többségéből azonban az etimológiai elemzéseken túl csak azt tudhatjuk meg, hogy a kárpátaljai magyarok beszédükbe szláv szavakat kevernek [15, c. 89].

Az elmúlt évtizedben a kétnyelvűség-kutatás korábbi hagyományaira alapozva új, immár elmélyültebb formában is megindult a kárpátaljai magyar nyelvhasználatot ért államnyelvi hatás, illetve az ezek nyomán jelentkező másodnyelvi hatások vizsgálata.

Ezek között kell említést tenni a terület nyelvi helyzetének és nyelvpolitikájának a vizsgálatáról [12; 13; 17; 18], mely az ukrainai nyelvpolitika folyamatos formálódása révén egyre megújuló kutatási témaként szolgál. A nyelvpolitika szoros kapcsolatban áll a nyelvi tájkép alakulásával is, ugyanis a látható térben megjelenő kiírások nyelve törvényi előírásoknak kell, hogy megfeleljen. A kárpátaljai magyarlakta települések nyelvi tájképét vizsgálva Csernicskó István megjegyzi, hogy “a nyelvi tájkép nagyon gyorsan reagál a globális és lokális gazdasági változásokra: egy-egy márka eltűnése/megjelenése, az üzletek tulajdonos- és/vagy profilváltása, a kirakatok, cégtáblák, reklámok lecserélése rendszeresen átalakítja a nyelvi tájképet” [16, c. 44]. Beregszászi Anikó és Csernicskó István *Pénz és (nyelv)politika. A nyelvpolitika vizuális konstrukciója a bankjegyeken a mai Kárpátalja területén* című ukrán nyelvű kiadványa a jelenlegi Kárpátalja területe felett hatalmat gyakorló államalakulatok nyelvpolitikai törekvéseit a papírpénzek vizsgálatán keresztül próbálja meg bemutatni, megjegyezve azt is, hogy az ukrán hrivnya egynyelvűsége része annak a küzdelemnek, melyet az ukrán nemzet az orosz nyelvvel szemben folytat [1].

A kárpátaljai magyar nyelvhasználat már a gyermeknyelv terén is számos sajátosságot mutat, melyek különösképp a egyes családokban nevelkedő gyermekek körében lehetnek jellemzőek. Ezzel kapcsolatban Karmacsi Zoltán felhívja a figyelmet arra, hogy “a kárpátaljai

etnikailag vegyes családokban a magyar nyelv megmaradása és a magyar kisebbség szempontjából az asszimilációs veszélyeztetettség a másodlagos nyelvi szocializáció tervezésénél, vagyis a beiskoláztatás esetében kerül előtérbe” [27, c. 118].

A kárpátaljai magyarok a kommunikációs céljaik eléréseért gyakran használják a kódváltás is, ami kapcsán Márku Anita megjegyzi, hogy “a kódváltás legfőbb funkciója a kárpátaljai magyar kétnyelvű közösségben, hogy a beszélő alkalmazkodjon a megváltozott körülményekhez, egy nyelvi közösségben, vagy hivatalos szituációban, hogy sikeresebbé, hatékonyabbá tegye mondandóját” [34, c. 193].

Természetesen jelentkező másodnyelvi hatás nyomán a legdominánsabban jelentkező jelenség, azaz a kölcsönszóhasználat sem maradhat ki a kétnyelvűség kutatás témaköréből. E kutatások Gazdag Vilmos munkássága révén [2; 20; 21; 22; 23; 24] érintették az élőnyelvet, az internetes nyelvhasználatot, a sajtónyelvet, illetve a szépirodalom nyelvét is. A vonatkozó vizsgálatok eredményei alapján kárpátaljai magyar nyelvjárások orosz és/vagy ukrán lexikai elemei sok esetben a magyar megfelelőikkel párhuzamosan használatosak, viszont a sajtónyelv vonatkozásában előfordul az is, hogy a kölcsönszavak a standard magyar nyelvi elem jelentését egyértelműsítve használatosak, de akár az a jelenség is megfigyelhető, amikor az államnyelvi kontaktuselemek teljes mértékben kiszorítják a standard magyar megfelelőt [21].

A fentiek jól mutatják azt, hogy a kétnyelvűség, illetve az államnyelvi hatás nyomán milyen sajátos jegyek mutathatók ki a kárpátaljai magyar nyelvben, illetve a kárpátaljai magyarok által beszélt nyelvváltozatokban.

Ugyanakkor széles körben elterjedt nyelvi mítosz az is, miszerint az idegen eredetű kölcsönszavak beáramlása azért is veszélyes, mert előbb-utóbb nyelvcsere idézhet elő az átvevő nyelvi közösségben. S bár a kölcsönszavak használati mértéke, és az adott közösségben való elfogadottsága fontos mutatóként szolgálhat a nyelvi folyamatok vizsgálatakor. Ezzel kapcsolatban Lanstyák István [31, c. 109] megjegyzi, hogy annak, hogy egy kétnyelvű közösségben nyelvcsere induljon meg, s az esetleg végbe is menjen, mindig nyelven kívüli okai vannak. Borbély Anna a nyelvcsere folyamatként vázolja fel, melynek kezdeti fázisában “a közösség egy vagy több tagja nem használja többé csoportja anyanyelvét”, míg “a befejezésekor a közösség tagjai közül már senki sem beszél a közösség eredeti nyelvét” [11, c. 194]. Kontra Miklós a nyelvcsere két típusát különbözteti meg: a kényszer hatására történő és a spontán módon történő nyelvcsere, s megjegyzi, hogy “a spontán nyelvcsere emberi jog, a kikényszerített nyelvcsere emberi jogsértés” [30, c. 8].

A kölcsönszavak használatát tehát nem tekinthetjük sem a nyelvromlás egyik jegyének, sem pedig a nyelvcsere kiváltó okának. Amint azt Lanstyák István egy korábbi interjújában megjegyzi a kölcsönszavak és más kontaktusjelenségek legfeljebb közvetve járulhatnak hozzá a nyelvcserehez azáltal, hogy azt a benyomást keltik, mintha a kisebbségi magyarok anyanyelve alacsonyabb rendű lenne, mint a magyarországi magyar vagy pedig az adott ország államnyelve. Ez a “presztízscsökkenése egyik tényezője lehet annak, hogy a magas fokon kétnyelvű szülők esetleg amellett döntenek, hogy gyermeküket a magasabb presztízssű többségi nyelven szocializálják” [28, c. 40], ami valahol a nyelvművelés hatásának is betudható, hiszen az “a művelt köznyelvtől való eltéréseket devianciának látta, még hozzá valamiféle erkölcsi vagy jellemhibának, amiben a delikvens igenis elmarasztalható, s így kiérdemli a gúnyt és megvetést” [35].

A kétnyelvűség és a kölcsönszó-használat mellett a norma fogalmának meghatározása is a nyelvtudomány egyik vitás kérdésének tekinthető. Abban egyet értenek a tudósok, hogy nem beszélhetünk egy nyelv kapcsán egyetlen normáról, hiszen “ahány nyelvváltozat van nyelvünkben, annyi norma is” [7, c. 17], melyek kereszteződnek, átfedik egymást, egymásba szövődnek. Azt is többen megfogalmazták, hogy a nyelvi normának több összetevője van: minta, ismeret, tudás, a külső társadalmi hatásoktól befolyásolt ítélet [6, c. 129–133; 39, c. 201–213]. Ezek együttese alakítja egy-egy beszélőközösség normatudatát, nyelvi értékítéletét. Ezt Gombocz Zoltán 1931-ben így fogalmazta meg: “Helyes az a nyelvi kifejezés, amely egy nyelvközösség szokásával megegyezik, helytelen az, ami vele ellentétben áll” [25, c. 11.]. Az

iskolai anyanyelvórákon a köznyelv normáit, azaz a standard szabályait kívánják a tanulókkal elsajátíttatni, gyakoroltatni, tudatosítani. Ebben a környezetben ez a helyes [26, c. 31–46].

A munka tárgya és célja. Jelen munka két külön kutatás eredményein alapszik. Az első kutatás során a Beregszászi járás 26 településén készített 75 irányított¹ beszélgetés hanganyagát vizsgáltuk meg, s gyűjtöttük ki belőlük a szláv elemeket². A megvizsgált interjú anyagokból 150 szláv kölcsönnyelvi elemet adatoltunk. Ez tetemes mennyiségnek tekinthető, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a kárpátaljai magyarság túlnyomó többsége a Beregszászi járásban él, aminek következtében a privát szférában szinte egyedülként a magyar nyelv használatos, valamint, hogy csupán néhány kérdés vonatkozott a kárpátaljai magyar nyelvjárások sajátosságainak felmérésére (pl. *különbözik-e valamiben a magyarországi magyar nyelv a kárpátaljai magyar nyelvtől?*; *Vannak-e olyan szavak, fordulatok, amelyeket Magyarországon használnak, de Kárpátalján nem? És olyanok, amelyeket Kárpátalján használnak, de Magyarországon nem ismerik őket?*).

Bizonyos témaköreit tekintve ehhez kapcsolódik a 2006 és 2008 között a kárpátaljai magyar iskolások körében végzett felmérésünk is, melynek keretein belül 1490 fő 14–17 éves fiatal kérdeztünk meg a különböző nyelvváltozatokhoz való viszonyukról. A kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudatát vizsgáló kérdőívünk utolsó részében arra kerestük a választ, hogy a vizsgált csoport nyelvhasználati szokásával mi egyezik meg, azaz mit tartanak helyesnek. Egy formális helyzetben (iskolai tanóra, nyelvhasználati kérdésekre vonatkozó kérdőív kitöltése), írásban milyen minta-ismeretről, milyen mértékű köznyelvi normatudatról vallanak a számok. Melyek azok a nem köznyelvi alakok, amelyeket inkább elfogadnak, produkálnak vagy választanak a fiatalok, s ezek a döntések mely független változókkal mutatnak összefüggést.

Kérdőívünkben olyan nyelvi változókról kérdeztük a tanulókat, amelyek Kárpátalján (az északkeleti nyelvjárási régióban) széles körűen elterjedtek, s amelyek használatát vizsgálták már az Iskola-2000, valamint a Rétegződés-2003 felmérések során, így a korábbi adatokkal való összehasonlítás is lehetséges [8; 9, c. 179–207]. Olyan változók is szerepelnek a kérdőívben, melyek az egész magyar nyelvterületen megfigyelhetők, így a nyelv művelésnek, az iskolai anyanyelv-oktatásnak kiemelt jelenségei (süksük, szukszük, *-bV* inessivusi funkcióban, ezek hiperkorrekt használata, az *-e* kérdőszó szórendi helye, a nákozás), azaz egyetemes változók. A mondatjavító feladatok között néhány kontaktusjelenségre is rákérdeztünk, feltételezve, hogy ezeknek a jelenségeknek a nem magyar standard volta kevésbé tudatos a fiatalok körében.

Eredmények. A kölcsönszavak adatolására vonatkozó kutatás eredményeit természetesen nem áll módunkban teljes egészében közreadni, ugyanakkor illusztrálандó azt, hogy mely nyelvhasználati szférákban is találkozhatunk e szavakkal, fogalomkörökbe foglalva bemutatunk néhány tipikus példát. Példáink tartalmazzák a magyar nyelvváltozatokban használt alakváltozatot, az átadó nyelvi alako(ka)t, az előfordulást igazoló példamondatot, illetve az adott interjú azonosító kódját is.

1. Mindennapi élet: ocsered < or. 'очередь' – 1. sor; 2. egymásutániság, sorrend; – *Még ha sokszor vót is ocsered de azért lassan kialakult mán a végén.* (D57-Anytr-Bene-Férfi); **szotek** < or. 'сотка' – földrészleg; a hektár század része; – *Hát pörsze, hogy gazdálkodnak, a szoteken.* (166_Mezőgecse_1932_No_Anytr); **topliva** < ukr. or. 'топливо'; 'топливо' – 1. fűtőanyag; 2. üzemanyag; – *Ez a topliva meg ez a izé olyan drága, hogy nem nem bírjuk.* (57_Kaszony_1925_Ferfi_Anytr) stb.

2. Ruházat: májka < ukr. 'майка'; or. 'майка' – 1. trikó; 2. sportmez; – *De a trikóra nem azt mondjuk, hogy trikó, hanem májka, amit mi hordunk.* (432_Nagybakta_Fodor Eva (1951)_no_anytr); **fufájka/pufájka** < ukr. 'фуфайка'; or. 'фуфайка' – 1. pufájka, vattakabát, vattaruha 2. kötött alsóruha, trikó; – *Még esetleg megmaradt a pufájka.*

¹ Az interjúk a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetében 2003 óta folyó kutatási program keretében készültek.

² Szláv elemnek tekintjük azokat a lexikai elemeket, amelyek ténylegesen szláv eredetűek, vagy melyek szláv közvetítés nyomán honosodtak meg a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokban, valamint azokat is, melyek a standard magyarban is meglévő idegen eredetű szavak szláv nyelvbéli újrakölcsönzései.

(242_Halábor_1952_Nő_Anytr); **válenki, vājlinyki** < or. 'валенки'; – posztószárú és- fejű csizma; – *Vājlinyki, a posztócsizma, ez ni, amit kalosnyira kell húzni, gumi.* (242_Halábor_1952_Nő_Anytr) stb.

3. Gasztronómia, ételek, italok: bulocska < ukr. 'булочка'; or. 'булочка'; – zsemle; – *Nem zsömlét kérek az üzletbe, hanem bulocskát.* (405_Beregújfalu_195_No_Anytr); **szok** < ukr. 'сiк'; or. 'сok' – 1. gyümölcsből készült üdítőital; 2. lé, nedv; — *Gyümölcsös van, szőlő van, lehetne almá szokot csinálni mondjuk.* (142_Oroszi_1973_Ferfi_Anytr); **szosizski** < ukr. 'сосиски'; or. 'сосиска' – 1. virsli; 2. hosszú, vékony kifőzve fogyasztott hústermék, húspép; – *Vagy mi az Isten, két szosizski.* (319_Bótrágy_1941_F_Anytr) stb.

4. Növények: múrkó^u < ukr. 'морква'; or. 'морковь' – sárgarépa, nyelvjárásai murok; (Daucus carotta) – *Sárgarépára azt mondjuk, hogy múrkó^u.* (100_Bátyú_1950_Ferfi_Anytr).

5. Foglalkozások, tisztségek: buháter < ukr. 'бухгалтер'; or. 'бухгалтер'; – könyvelő; – *Az édesanyja az irodán dőgözött, mint buháter.* (D18_Badalo_1940_No_Anytr); **provodnyik** < ukr. 'провідник'; or. 'проводник' – 1. kalauz; 2. vezető; – *Nagyon nem szeretem ezeket a nőket, akik szaladgálnak a jeggyel, provodnyikokat.* (34_Toht Szilvia_Bátyú_Rss); **szosztávityelj** < or. 'составитель' – 1. váltókezelő; 2. összeállító, szerző; – *A váltókezelő meg szosztávityelj.* (97_Bátyú_1949_No_Anytr) stb.

6. Intézmények: csájna < or. 'чайная' – 1. teázó; 2. kocsmá, ivó; 3. büfé; – *Vagy a csájnába megyek kenyérér.* (468_Hetyen_1961_Ferfi_Anytr); **obsi** < or. 'общезитие' – 1. diákotthon; 2. közös szállás, munkásszálló; – *Hát úgy évek alatt hozzászoktunk az obsi étkezdéjéhez.* (34_Toht Szilvia_Bátyú_Rss); **svájna** < ukr. 'швейна'; or. 'швейна' – varroda; – *Itt meg van egyetlen svájna, ahol varrnak, az meg kész terrorháza.* (151_Gut_1961_No_Anytr; N=35) stb.

7. Dokumentumok: dohovor < ukr. 'договір'; or. 'договор' – 1. szerződés; 2. egyezmény; – *Csak dohovorral dőgözünk nyáron, mikor a gyerekeknek szüenidő van, akkor.* (71_Mezőkaszony_1962_No_Anytr); **putyóka** < or. 'путівка'; ukr. 'путівка' – 1. menetlevél; 2. beutalás (vhová); – *Reggel ki kellett írni a putyókát a traktoristáknak.* (407_Kisbégány_1954_No_Anytr); **zájáva** < ukr. 'заява'; or. 'заява'; – kérvény, folyamodvány; – *Nem kérvényt adunk, hanem zájávát írunk.* (242_Halábor_1952_Nő_Anytr) stb.

8. Járművek, közlekedési eszközök és azok részei: bagázsnnyik < or. 'багаж'; ukr. 'багаж' – csomagtér; – *Meg igen, bagázsnnyik.* (150_Makkosjanosi_1959_F_Anytr); **marsutka** < or. 'маршрутка'; ukr. 'маршрутне таксі' – iránytaxi; — *Vegyül az oroszról áthozott szó: egy marsutka, ugye.* (432_Nagybakta_Fodor Eva (1951)_No_Anytr); **szamoszvál** < or. 'самосвал' – billenőkocsi; – *Aztán teherótón vagyis ilyen szamoszválon nagyapáddal dolgoztunk együtt.* (434_Nagymuzsaly_1934_Berecki Zoltán_Anytr) stb.

9. Nemzetek népek megnevezése: hucul < ukr. 'гуцул' – A Kárpátokban élő ukrán népcsoport; – *Huculoknak nevezték őket.* (433-Nagymuzsaly-1940-no-anytr).

10. Vallás: právoszláv < ukr. 'православний'; or. 'православный'; – 1. ortodox; – *Felöltöztessük a karácsonyfát, de viszont a právoszláv Karácsonyig fel van öltöztetve.* (D25_Borzsova_1954_No_Anytr).

11. Pénzügy: berkassza < ukr. 'зберкаска'; or. 'сберкаска' – takarékpénztár; – *Aztán a berkassza, ott vót egy kevés kis pénz.* (94_Batyú_1920_Ferfi_Anytr); **grivnya/griveny** < ukr. 'гривня' – Ukrajna hivatalos pénzneme; – *Akkor ezek kapnak háromszáz grivnyát.* (100_Bátyú_1950_Ferfi_Anytr); **rubel** < or. 'рубль' – rubel, Oroszország és a volt Szovjetunió hivatalos pénzneme; – *Most má kapok nyócvankilenc rubel és húsz kopeket.* (164_Beregszasz_1921_Ferfi_Anytr) stb.

12. Fogalmak: balánc < ukr. 'баланс'; or. 'баланс' – 1. mérleg; 2. egyensúly; – *A tudomány a fejébe vót, de így gondolja el a baláncot az első évbe.* (311_Gut_1919_No_Anytr); **bida** < ukr. 'біда'; or. 'беда'; – 1. baj, nyomorúság; 2. kár, csapás; — *Me nem beszélnek magyarul. Ez a bida.* (316-Bótrágy- 1934-N_Anytr; N°-10); **szokrascsenyija** < or. 'сокращение' – 1. létszámleépítés; — *Ha szokrascsenyija, akkor törvény szerint, posztatye, ennyi és ennyi írja be szépen.* (322-Csetfalva-1960-F-Anyh 1-2. Rész N = 13, 14) stb.

13. Egészségügy: ambulatórium < ukr. 'амбулаторія'; or. 'амбулатория' – rendelőintézet; – *Sajnos az ambulatóriumra azt nem mondhatjuk el, sem a kórházra.* (95_Bátyú_1926_No_Anytr); **bolnyicsnyij** < or. 'больничный лист'; – beteglap; – *Vagy a beteglapra azt mondtuk, hogy bolnyicsnyijt kap.* (242_Halábor_1952_Nő_Anytr); **szanitárka** < ukr. 'санітарка'; or. 'санитарка' – ápolónő; – *Édesanyja meg, akkor kórházba dógozott, mint szanitárka.* (71_Mezőkaszony_1962_No_Anytr) stb.

14. Edények: bánki < ukr. 'банка'; or. 'банка' – 1. befőttesüveg, 2. pléhdoboz; – *Például nálunk a családba nem vót használva az a szó, hogy bánki.* (244_Halábor_1928_Nő_Anytr); **butilka** < or. 'бутылка' – palack; üveg; – *Apám hozott egy butilka bort.* (D57-Anytr-Bene-Férfi); **csájnik** < ukr. 'чайник'; or. 'чайник' – teáskanna; – *A csájnik, igen a teáskannára mondják.* (468_Hetyen_1961_Ferfi_Anytr) stb.

15. Szervezetek, pártok: bezpeka < or. 'органьгосударственной безопасности' – állambiztonsági szervek; – *Visszaemlékezve szülő-, nagyszüleimre is, meg mindég ugi a bezpekátul féltek.* (100_Bátyú_1950_Ferfi_Anytr); **komszomol** < ukr. 'комсомол'; or. 'Коммунистический Союз Молодѣжи' – 1. Kommunista Ifjúsági Szövetség; 2. a Kommunista Ifjúsági szövetség tagja; – *Tizennégy éves korunkba beléptünk a komszomolba.* (242_Halábor_1952_Nő_Anytr); **rájkom** < ukr. 'районний комітет' – járási tanács; – *Bement a rájkomra.* (434_Nagymuzsaly_1934_Berecki_Zoltán_Anytr);

16. Munkaeszközök: drobilka < ukr. 'дробілка'; or. 'дробилка' – 1. zúzógép; 2. kötőrő; – *Ott ilyen kötörés vót, evvel is dógoztunk, drobilka, kötörő vót, evvel is dógoztunk.* (57_Kaszonny_1925_Ferfi_Anytr); **mantyirovka** < ukr. 'мантіровка'; or. 'монтировка' – csavarkulcs; feszítővas – *Kocsihoz való az a feszítővas, a mantyirovka például.* (150_Makkosjanosi_1959_F_Anytr); **scsitok** < or. 'щит' – hegesztő-védőszemüveg; – *Például a hegesztő-védőszemüveg, ami scsitok oroszul, mi is scsitoknak hívjuk.* (150_Makkosjanosi_1959_F_Anytr).

17. Közigazgatás: oblászty < ukr. 'область'; or. 'область' – terület; – *Szverlovszk vót a fővárossa, ott annak a izé, oblásztynak.* (164_Beregszasz_1921_Ferfi_Anytr); **rajon** < ukr. 'район'; or. 'район' – 1. járás; 2. kerület, körzet; – *És aztán elintézték Beregszászba, a rajonba.* (57_Kaszonny_1925_Ferfi_Anytr).

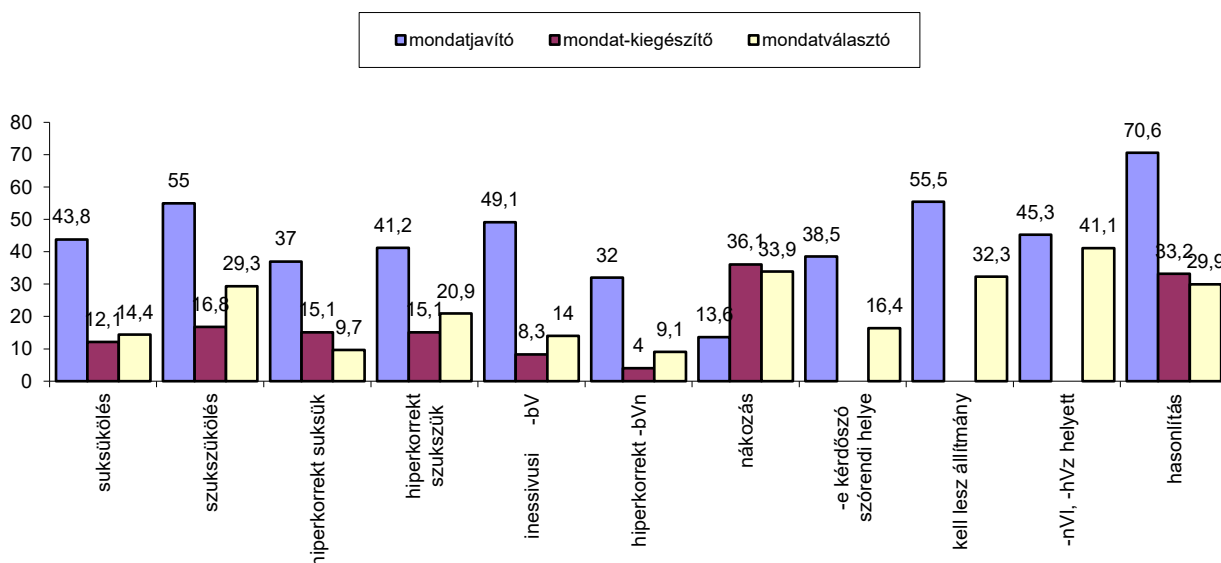
A középiskolai diákok körében végzett kutatásunk alapján a megkérdezett tanulók 61,8%-a lakóhelyének típusától függetlenül vallja, hogy érzékeli a kárpátaljai és a magyarországi magyar beszéd közötti különbséget: a *Tudsz olyan szavakat, fordulatokat, amiket nálunk, Kárpátalján másképp mondanak, mint Magyarországon?* kérdésre a falusiak 63 %-a, a városiak 58,2 %-a válaszolt igennel. A χ^2 -próba alapján az arányok közötti különbség nem az eltérő lakóhelytípusból adódik: $\chi^2=2,859$, $df=2$, $p=0,239$ (nem szignifikáns).

A különbséget legtöbbször a kárpátaljaiak beszédében gyakoribb nyelvjárási jelenségekben látják: *“Furcsán ejtjük a szavakat, elhagyjuk a -nál, -nél ragokat”, “A magyarok nem ismerik azt, hogy paszuly”, “A magyarok nem teszik a szavak végére a la szót”, “A magyarok úgy mondják: burgonya-krumpli, kerékpár-bicikli, csalán-csonár”, “húspotyoló-kloffoló, kas-kosár, lábtó-létra, krumpli-burgonya, sulc-kötény”, “kócs-kulcs, sánc-árok, lóca-pad, vider-vödör”.*

A kontaktusjelenségeket valamivel kevesebben említették, ezek nem magyar standard volta kevésbé tudatos körökben. Leggyakrabban a következő kifejezéseket sorolták adatközlőim: *bagázsnyik-csomagtartó, bánka-befőttes üveg, bulocska-zsömle, csengess rám-hívja fel, fogpaszta-fogkrém, kroszovki-sportcipő, paszport-személyi igazolvány, perejezd-vasúti átkelő, szesztra-ápolónő, szprávka-igazolás.*

Az általunk megkérdezett csoport jelentős része is egy formális helyzetben (iskolai tanóra, nyelvhasználati kérdőív kitöltése közben), írásban a magyar köznyelvi normáktól eltérő nyelvi alakokat fogad el, használ vagy választ. Ennek aránya jelenségenként eltérő. Az alábbi ábrán azt szemléltetjük, hogy összességében melyik vizsgált nyelvi változót milyen arányban fogadták el/produkálták/választották a köznyelvitől eltérő formában, azaz melyik jelenség nem-standard volta a legkevésbé tudatos az iskolások körében.

1. ábra. A vizsgált nyelvi jelenségek nem köznyelvi formában történő használatának különböző feladattípusok szerinti megoszlása (%)
N=1490

Legtöbbször a mondatjavító feladatoknál fogadtak el nem köznyelvi, a nyelv művelő szakirodalomban erősen stigmatizált alakokat, hiszen „*produkció közben belép egy olyan normatív kontroll, ami az ítéletalkotásban nem játszik szerepet*” [40, c. 123].

Adatközlőinkre is érvényes az, amit a korábban idézett szerzők leszögeztek magyarországi és kárpátaljai beszélők kapcsán: a szuksükölés kevésbé stigmatizált, mint a suksükölés, így gyakrabban is használatos.

Az is megfigyelhető, hogy összességében leginkább azoknak a jelenségeknek a használata tudatos a fiatalok körében, melyek a nyelv művelésben, az anyanyelvoktatásban korábban is kiemelt figyelmet kaptak (suksükölés, -bV inessivusi funkcióban). Legnagyobb arányban pedig azon változók kapcsán kaptunk nem köznyelvi válaszokat, amelyek jellegzetes helyi, nyelvjárási jelenségek (*kell lesz*, *-nál/-nél a -hoz/-hez/-höz helyett*, *-tól/-től* hasonlító funkcióban). Ez azzal magyarázható, hogy a korábbi iskolai tantervek, tankönyvek nem fordították kellő figyelmet a kárpátaljai nyelvváltozat jellemzőire. S a magyar köznyelv normájának elsajátításakor leginkább a magyarországi mintára támaszkodtak, s az ott kiemelt, ott is általánosan elterjedt és stigmatizált alakokra hívták fel a tanulók figyelmét, ezek tudatosítására helyezték a hangsúlyt.

Ezt támasztják alá azokra a mondatjavító feladatokra érkező megoldások, melyek néhány, Kárpátalján széles körben elterjedt kontaktusjelenségről kérdezték az adatközlőket:

112. Tegnap *becsengettem* a vasútra, hogy megkérdezzem az új menetrendet.

Köznyelvi: telefonál

114. Uzsonnára mindig *bulocskát* eszem.

Köznyelvi: zsömlét, péksüteményt

115. Nem szeretem a mentolos *fogpasztát*.

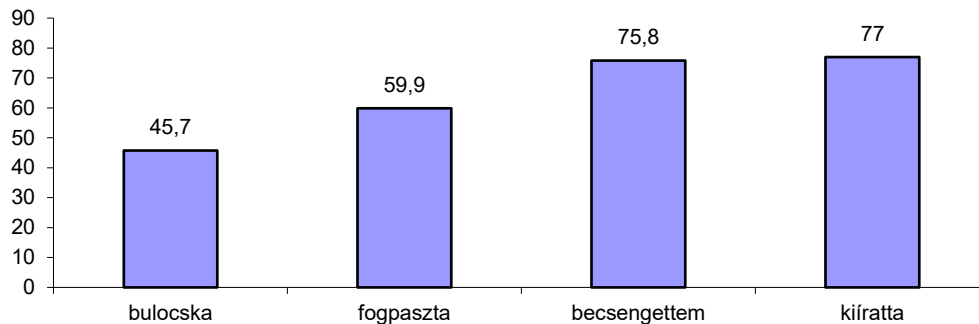
Köznyelvi: fogkrém

116. Édesanyám *kiíratta* a kedvenc hetilapomat.

Köznyelvi: előfizette

A tanulók nagy része javítatlanul hagyta az orosz/ukrán nyelvi hatásként elterjedt kifejezéseket (*fogpaszta*, *becsenget*, *kiírat*). Ez is arra utal, hogy körükben ezek nem magyar standard volta nem tudatos. A *bulocskát* az adatközlők több mint a fele javította. Bár olyan nagyszülősi járási adatközlők is voltak, akik javították ugyan a *bulocska* szót, de a környékükön használt formára: *bulacskára*. Valószínűleg utóbbit magyar köznyelvi kifejezésnek vélik, s úgy gondolják, a *bulocska* ejtés valamilyen területi különbségből adódhat.

2. ábra. Az adott kontaktusjelenségeket javítatlanul hagyók aránya (%)
N=1490

A vizsgált szociológiai változók valamennyi nyelvi változóval szignifikáns összefüggést mutattak, mégpedig a következő módon. A falusi tanulók nagyobb arányban adtak standard válaszokat az ún. egyetemes változókra, míg például az *Elmegyünk Laciéknál*, illetve a *Nagyobb vagyok téled* típusú, nyelvjárási jelenségeket tartalmazó mondatokat közülük többen fogadták el/produkálták/választották, mint a városi fiatalok.

Az iskola típusa szerint nézve a kapott adatokat, arra a következtetésre jutottunk, mint az Iskola 2000 vizsgálat elemzői: leginkább a felvételiztető iskolák tanulói adtak köznyelvi válaszokat mindhárom feladattípus esetén. A 2000-ben végzett vizsgálattól eltérően, két kivételtől eltekintve, jelen kutatás során a falusi iskolák tanulóitól érkeztek valamivel nagyobb arányban standard megoldások, míg a városi iskolák tanulói sokszor hagyták válasz nélkül az erre vonatkozó kérdéseket.

Nem meglepő, s a korábbi erre vonatkozó következtetésekkel megegyező, hogy a magyar nyelv órákon jobb érdemjegyet kapó fiatalok jobban ismerik a köznyelv normáit. Viszont a magyar nyelvből 7–12-es osztályzatú fiatalok közül is többen fogadnak el/produkálnak/választanak nem köznyelvi alakot, azaz nem mindenki ismeri/ismeri jól a magyar kodifikált köznyelvi normát, aki magyar nyelvből jó jegyet kap.

Az itt bemutatott adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált csoport jelentős része olyan nyelvi kifejezéseket fogad el/használ/választ köznyelviként, melyek formális helyzetekben erősen stigmatizáltak. Azt is kijelenthetjük, hogy minél jellegzetesebb, szűkebb körben elterjedt, használt kárpátaljai nyelvhasználati jelenségről van szó, annál kevésbé tudják, hogy az magyar köznyelvi kifejezés.

Ezek alapján világossá vált, hogy a vizsgálatban részt vett korosztály az iskolából kikerülve még nem éri el az új tantervben célként kitűzött „*kommunikatív kompetencia*” megfelelő szintjét.

Összefoglaló. A fent bemutatott két széleskörű felmérésből kiderül, hogy a vizsgált kárpátaljai magyar közösség körében széles körben elterjedtek a szláv nyelvi átvételek. Igaz ez mind a felnőtt lakosságra, mind az iskoláskorú fiatalokra. Utóbbiak nagy arányban fogadnak el nem magyar köznyelvi alakokat, kifejezéseket egy iskolai nyelvhasználati felmérés során. A hatékony anyanyelvoktatási módszerek kidolgozásához, azok gyakorlatban való alkalmazásához az ehhez hasonló szociolingvisztikai felmérések nagyban hozzájárulhatnak: képet kaphatunk a hiányosságokról, a különböző gyűjtemények, szótárak pedig a nyelvváltozatok közötti különbségek tudatosításához nyújtanak segítséget. Ez pedig az anyanyelvoktatás egyik fő céljának, a szituatív nyelvhasználat kialakításának kedvez.

Felhasznált irodalom

1. Берегсасі А., Черничко С. Гроші та (мовна) політика. Візуальна конструкція мовної політики на банкнотах на території сучасного Закарпаття. Төрөкбáлint : Termini Egyesület, 2020. 120 с.
2. Газдаг В. Використання мов (рідної та державної) угорськомовними учнями Закарпаття. *Prolinání Slovanských Prostředí*. Editoři: PhDr. Marcel, Č., Ph.D. (literárněvědná část), Mgr. Kateřina, K., Ph.D. (jazykovědná část), PhDr. Marek, P., (historická část) Červený Kostelec / Praha, 2012. С. 185–194.

3. Ковтюк И. Украинские заимствования в ужанском венгерском говоре / под редакцией и с предисловием А. Золтана. Ниредьхаза, 2007. 340 с.
4. Мокань А. А. Венгерские заимствования в мараморошском украинском диалекте Закарпатской области : автореферат дис. ... канд. филол. наук. Тарту, 1966. 21 с.
5. Ablonczy, B. & Bárdi, N. Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő. In: Bitskey, B. (szerk.). *Határon túli magyarság a 21. században* konferenciasorozat a Sándor-palotában 2006-2008. Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010. C. 11–40.
6. Bańcerowski, J. Néhány gondolat a nyelvi és a kommunikációs normákról. *Magyar Nyelvőr* 122: 1998. C. 129–133.
7. Bencédy, J. A beszélt nyelv és norma. In: Kemény, G. & Kardos, T. (szerk.). *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. Budapest : MTA Nyelvtudományi Intézete, 1994. C. 17–21.
8. Beregszászi, A. & Csernicskó, I. *A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződése*. Ungvár : PoliPrint, 2006. 108 c.
9. Beregszászi, A. & Márku, A. A kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatáról. In: Csernicskó, I. (szerk.). *A mi szavunk járása*. Ungvár : PoliPrint, 2003. C. 179–207.
10. Beregszászi, A. & Nagy-Kolozsvári, E. Az olvasás és az írás tanítása a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban. *Magyar Nyelvőr*. 143. 2019. C. 151–172.
11. Borbély, A. A nyelvcsere folyamata és kutatása. *Nyelvtudományi Közlemények*, 98. kötet, 2001. C. 193–215.
12. Csernicskó, I. Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010). Budapest : Gondolat kiadó, 2013. 575 c.
13. Csernicskó, I. & Márku, A. (szerk.). *“Hiába repülsz te akárhová...” Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához*. PoliPrint: Ungvár, 2007. 360 p.
14. Csernicskó, I. A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). In: Kassai, I. (szerk.). *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. Budapest : MTA Nyelvtudományi Intézete, 1995. C. 129–145.
15. Csernicskó, I. Amit a kárpátaljai magyarság kétnyelvűségéről tudunk. In: *Szavak – Nevek – Szótárak. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára*. Kiss, G. & Zaicz, G. (szerk.). Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1997. C. 88–93.
16. Csernicskó, I. Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből. Ungvár : Autdor-Shark, 2019. 240 c.
17. Csernicskó, I. Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában. Ungvár : Autdor-Shark, 2016. 140 c.
18. Fedinec, Cs. & Csernicskó, I. Nyelvi kirakós Kárpátaljáról. Történelmi és politikai dimenziók (1867–2019). Budapest : Társadalomtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó, 2020. 214 c.
19. Fodó, S. Szláv jövevényszók a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. *Magyar Nyelvjárások XIX*, 1973. C. 41–52.
20. Gazdag, V. A kárpátaljai magyar köznyelv szláv lexikai elemei Zelei Miklós A kettézárt falu c. dokumentumregényében. *Acta Beregsasiensis* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve, IX. évfolyam, 3. kötet 2010. C. 29–40.
21. Gazdag, V. Államnyelvi kontaktuselemek a kárpátaljai magyar sajtóban. In: Fedinec, Cs. & Szoták, Sz. (szerk.). *Változó világ – változó közösségek a Kárpát-medencében*. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 2013. C. 199–242.
22. Gazdag, V. Nyelvi interferencia a kárpátaljai magyar irodalmi művekben. In: Márku, A. & Tóth, E. (szerk.). *Többynyelvűség, regionalitás, nyelvtanítás*, Ungvár : “Rik-U”, 2017. C. 178–185.
23. Gazdag, V. Orosz/ukrán lexikai elemek a kárpátaljai magyar nyomtatott sajtóban. In: Geecső, T. & Sárdi, Cs. (szerk.). *Nyelvhasználat a médiában*, Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat 115. tagja. Budapest : Tinta Kiadó, 2013. C. 33–39.
24. Gazdag, V. Szláv eredetű lexikai elemek a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban (Kárpátalja, Ukrajna) In: Fábri, I. & Kötél, E. (szerk.). *Határhelyzetek III. Önmeghatározási kísérletek: hagyományörzéstől a nyelvi identitásig*. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 2010. C. 124–160.
25. Gombocz, Z. Nyelvhelyesség és nyelvtudomány. *Magyar Nyelv* 27, 1931. C. 1–11.
26. Jánk, I. Lingvicizmus a Kárpát-medence négy országának gyakorló és leendő magyartanárainál. *Magyar Nyelvőr* 143, 2019. C. 31–46.
27. Karmacs, Z. “Рóка у лісі живе”. Stratégiák az etnikailag heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi szocializációjában Kárpátalján. Törökbalint : Termini Egyesület, 2020. 160 c.
28. Komlós, A. A szlovákiai magyarok kétnyelvűségének tanulságai. Beszélgetés Lanstyák Istvánnal régiónk sajátos nyelvi jelenségéről. *Nyelvünk és kultúránk* 117. szám, 2001. C. 38–46.
29. Kontra, M. Hasznos nyelvészet. Somorja : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2010. 240 c.
30. Kontra, M. Magyar kétnyelvűség – áldás vagy átok? *Hungarológiai Közlemények* 2013/3. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 2013. C. 1–12.
31. Lanstyák, I. Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák. Pozsony : Comenius Egyetem, 2014. 264 c.
32. Lizanec, P. Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján). Uzshorod : Uzshorodi Állami Egyetem, 1970. 248 c.
33. Lizanec, P. Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. In: *Az ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye*, Ungvár–Budapest : Intermix Kiadó, 1993. C. 50–56.

34. Márku, A. "Po Zákárpátszki". Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben. Ungvár : "Lira" Poligráfcentrum, 2013. 244 c.
35. Nádasy, Á. Mi a baj a nyelvműveléssel? *Népszabadság*, 2002. május 18. C. 30–31.
36. Rot, A. A magyar nyelv fejlődése. A magyar keleti szláv nyelvi kapcsolatok. Kijev–Uzsgorod : Ragyanszka Skola. 1968. 288 c.
37. Rot, A. Magyar–ukrán és ukrán–magyar kétnyelvűség Kárpát-Ukrajnában. *Magyar Nyelvőr* 91. 1967. C. 185–191.
38. Tolcsvai Nagy, G. Az államnyelv oktatása, az írás és az olvasás tanítása a határon túli magyar régiókban. *Magyar Nyelvőr* 143. 2019. C. 133–137.
39. Tolcsvai Nagy, G. A nyelvi norma. *Magyar Nyelvőr* 122. 1998. C. 201–213.
40. Váradi, T. & Kontra, M. A stigmatizált magyar kijelentő mód társadalmi disztribúciójáról. In: Kemény, G.–Kardos, T. (szerk.) *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete. 1994. C. 115–124.
41. Zoltán, A. Szavak, szólások, szövegek. Budapest : Nyelvészeti és filológiai tanulmányok. 2005. 273 c.

References

1. Berehsasi, A. & Chernychko, S. (2020). Hroshi ta (movna) polityka. Vizual'na konstruktsiia movnoi polityky na banknotakh na terytorii suchasnoho Zakarpattia. Törökbálint: Termini Egyesület. 120 (in Ukr.).
2. Hazdah, V. (2012). Vykorystannia mov (ridnoi ta derzhavnoi) uhors'komovnymy uchniamy Zakarpattia. In: *Prolínání Slovanských Prostředí*. Editoři: PhDr. Marcel Č., Ph.D. (literárněvědná část), Mgr. Kateřina, K., Ph.D. (jazykovědná část), PhDr. Marek, P., (historická část) Červený Kostelec. Praha, 185–194 (in Ukr.).
3. Kovtiuk, Y. (2007). Ukraynskye zaymstvovanyia v uzhanskom venherskom hovore / Pod redaktsyey y s predyslovyem A. Zoltana. Nyred'khaza, 340 (in Russ.).
4. Mokaň, A. A. (1966). Venherskye zaymstvovanyia v maramoroshskom ukraynskom dyalekte Zakarpatskoj oblasti. Extended abstract of PhD dissertation (in Russ.). Tartu, 21 (in Russ.).
5. Ablonczy, B. & Bárdi, N. (2010). Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő [Hungarians beyond the border: balance, opportunity, future]. In: Bitskey, B. (szerk.). *Határon túli magyarság a 21. században konferenciasorozat a Sándor-palotában 2006–2008 [Hungarians beyond the borders in the 21st century conference series in the Sándor Palace 2006–2008]*. Köztársasági Elnöki Hivatal. 11–40 (in Hung.).
6. Bańcerowski, J. (1998). Néhány gondolat a nyelvi és a kommunikációs normákról [Some thoughts on language and communication standards]. In: *Magyar Nyelvőr [Hungarian Language Guard]*, 122, 129–133 (in Hung.).
7. Bencédy, J. (1994). A beszélt nyelv és norma [The spoken language and the norm]. In: Kemény, G. & Kardos, T. (szerk.). *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában [The Hungarian language norm in today's language use]*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete. 17–21 (in Hung.).
8. Beregszászi, A. & Csernicskó, I. (2006). A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződése [Social stratification of Hungarian language use in Transcarpathia]. Ungvár: PoliPrint, 108 (in Hung.).
9. Beregszászi, A. & Márku, A. (2003). A kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatáról [On language use by Hungarian secondary school students in Transcarpathia]. In: Csernicskó, I. (szerk.). *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba [The way of our word. Introduction to the use of the Transcarpathian Hungarian language]*. Ungvár: PoliPrint, 179–207 (in Hung.).
10. Beregszászi, A. & Nagy-Kolozsvári, E. (2019). Az olvasás és az írás tanítása a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban [Teaching reading and writing in Hungarian-language schools in Transcarpathia]. In: *Magyar Nyelvőr [Hungarian Language Guard]*, 143, 151–172 (in Hung.).
11. Borbély, A. (2001). A nyelvcseré folyamatok és kutatása [The process of language exchange and research]. In: *Nyelvtudományi Közlemények [Linguistics Publications]*, 98, 193–215 (in Hung.).
12. Csernicskó, I. (2013). Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010) [States, languages, state languages. Language policy in present-day Transcarpathia (1867–2010)]. Budapest: Gondolat kiadó, 575 (in Hung.).
13. Csernicskó, I. & Márku, A. (szerk.). (2007) "Hiába repülsz te akárhová..." Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához. ["In vain you fly anywhere..." A guide to the study of the Transcarpathian Hungarian dialects]. PoliPrint: Ungvár. 360 (in Hung.).
14. Csernicskó, I. (1995). A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993) [The Hungarian community in Transcarpathia and bilingualism (1945–1993)]. In: Kassai, I. (szerk.). *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat [Bilingualism and Hungarian language use]*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete, 129–145 (in Hung.).
15. Csernicskó, I. (1997). Amit a kárpátaljai magyarság kétnyelvűségéről tudunk [What we know about Hungarian bilingualism in Transcarpathia]. In: Kiss, G. & Zaicz, G. (szerk.). *Szavak – Nevek – Szótárak. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára [Words – Names – Dictionaries. Writings for the 75th birthday of Lajos Kiss]*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 88–93 (in Hung.).
16. Csernicskó, I. (2019). Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből [Lights and shadows. From the linguistic landscape of Transcarpathia]. Ungvár: Autdor-Shark, 240 (in Hung.).

17. Csernicskó, I. (2016). Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában [Language policy in war-torn Ukraine]. Ungvár: Autdor-Shark, 140 (in Hung.).
18. Fedinec, Cs. & Csernicskó, I. (2020). Nyelvi kirakós Kárpátaljáról. Történelmi és politikai dimenziók (1867–2019) [Language puzzle from Transcarpathia. Historical and political dimensions (1867–2019)]. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó, 214 (in Hung.).
19. Fodó, S. (1973). Szláv jövevényszók a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban [Slavic loanwords in the Transcarpathian Hungarian dialects]. In: *Magyar Nyelvjárások [Hungarian Dialects]*. XIX, 41–52 (in Hung.).
20. Gazdag, V. (2010). A kárpátaljai magyar köznyelv szláv lexikai elemei Zelei Miklós A kettézárt falu c. dokumentumregényében [The Slavic lexical elements of the Transcarpathian Hungarian vernacular in Miklós Zelei's documentary novel The Village of the Split]. In: *Acta Beregsasiensis II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve [Acta Beregsasiensis Scientific yearbook of the Ferenc Rákóczi Ferenc Transcarpathian Hungarian College]*. IX, 3, 29–40 (in Hung.).
21. Gazdag, V. (2013). Államnyelvi kontaktuselemek a kárpátaljai magyar sajtóban [State language contact elements in the Transcarpathian Hungarian press]. In: Fedinec, Cs. & Szoták, Sz. (szerk.). *Változó világ – változó közösségek a Kárpát-medencében [Changing world – changing communities in the Carpathian Basin]*. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 199–242 (in Hung.).
22. Gazdag, V. (2017). Nyelvi interferencia a kárpátaljai magyar irodalmi művekben [Linguistic interference in Transcarpathian Hungarian literary works]. In: Márku, A. & Tóth, E. (szerk.). *Többszínűség, regionalitás, nyelvoktatás [Multilingualism, regionalism, language teaching]*. Ungvár: “Rik-U”, 178–185 (in Hung.).
23. Gazdag, V. (2013). Orosz / ukrán lexikai elemek a kárpátaljai magyar nyomtatott sajtóban [Russian / Ukrainian lexical items in the Transcarpathian Hungarian printed press]. In: Geccsó, T. & Sárdi, Cs. (szerk.). *Nyelvhasználat a médiában, Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat 115. tagja [Language use in the media, Aids to the study of linguistics. Series 115]*. Budapest: Tinta Kiadó, 33–39 (in Hung.).
24. Gazdag, V. (2010). Szláv eredetű lexikai elemek a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban (Kárpátalja, Ukrajna) [Lexical elements of Slavic origin in the Hungarian dialects of Berehovo district (Transcarpathia, Ukraine)]. In: Fábri, I. & Kötél, E. (szerk.). *Határhelyzetek III. Önmeghatározási kísérletek: hagyományörzéstől a nyelvi identitásig [Boundary situations III. Attempts at self-definition: from tradition to linguistic identity]*. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 124–160 (in Hung.).
25. Gombocz, Z. (1931). Nyelvhelyesség és nyelvtudomány [Linguistic correctness and linguistics]. In: *Magyar Nyelv [Hungarian Language]*, 27, 1–11 (in Hung.).
26. Jánk, I. (2019). Lingvicizmus a Kárpát-medence négy országának gyakorló és leendő magyartanárainál [Lingvicism among practising and prospective Hungarian teachers in the four countries of the Carpathian Basin]. In: *Magyar Nyelvőr [Hungarian Language Guard]*, 143, 31–46 (in Hung.).
27. Karmacs, Z. (2020). “Róka у лісі живе”. Stratégiák az etnikailag heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi szocializációjában Kárpátalján [“Róka u лісі живе”. Strategies for language socialization of children from ethnically heterogeneous families in Transcarpathia]. Törökbalint: Termini Egyesület, 160 (in Hung.).
28. Komlós, A. (2001). A szlovákiai magyarok kétnyelvűségének tanulságai. Beszélgetés Lanstyák Istvánnal régióink sajátos nyelvi jelenségéről [Lessons from the bilingualism of Hungarians in Slovakia. A conversation with István Lanstyák on the specific linguistic phenomenon of our region]. In: *Nyelvünk és kultúránk [Our language and culture]*, 117, 38–46 (in Hung.).
29. Kontra, M. (2010). Hasznos nyelvészet [Useful linguistics]. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 240 (in Hung.).
30. Kontra, M. (2013). Magyar kétnyelvűség – áldás vagy átok? [Hungarian bilingualism – a blessing or a curse?]. In: *Hungarológiai Közlemények [Publications in Hungarian Studies]*. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 3, 1–12 (in Hung.).
31. Lanstyák, I. (2014). Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák [Language learning and linguistic ideologies]. Pozsony: Comenius Egyetem, 264 (in Hung.).
32. Lizanec, P. (1970). Magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján) [Hungarian-Ukrainian language relations (Based on the materials of Ukrainian dialects of Transcarpathian Ukraine)]. Uzshorod: Uzshorodi Állami Egyetem, 248 (in Hung.).
33. Lizanec, P. (1993). Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban [Ukrainian and Russian elements in the Transcarpathian Hungarian dialects]. In: *Az ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye [The scientific collection of the Hungarological Institute in Uzhhorod]*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 50–56 (in Hung.).
34. Márku, A. (2013). “Po Zákarpátszki”. Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben [“Po Zakarpatski”. Bilingualism, bilingual influences and bilingual communication strategies in the Hungarian community in Transcarpathia]. Ungvár: “Lira” Poligráfcentrum, 244 (in Hung.).
35. Nádasdy, Á. (2002) Mi a baj a nyelvműveléssel? [What’s wrong with language learning?]. In: *Népszabadság [People’s freedom]*, 18, 30–31 (in Hung.).

36. Rot, A. (1968). *A magyar nyelv fejlődése. A magyar keleti szláv nyelvi kapcsolatok* [The development of the Hungarian language. Hungarian Eastern Slavic language relations]. Kijev–Uzsgorod: Ragyanszka Skola, 288 (in Hung.).

37. Rot, A. (1967). Magyar-ukrán és ukrán-magyar kétnyelvűség Kárpát-Ukrajnában [Hungarian-Ukrainian and Ukrainian-Hungarian bilingualism in Carpatho-Ukraine]. In: *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard], 91, 185–191 (in Hung.).

38. Tolcsvai Nagy, G. (2019). Az államnyelv oktatása, az írás és az olvasás tanítása a határon túli magyar régiókban [Teaching the official language, reading and writing in Hungarian regions beyond the borders]. In: *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard], 143, 133–137 (in Hung.).

39. Tolcsvay Nagy, G. (1998). A nyelvi norma [The linguistic norm]. In: *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard], 122, 201–213 (in Hung.).

40. Váradi, T. & Kontra, M. (1994). A stigmatizált magyar kijelentő mód társadalmi disztribúciójáról [On the social distribution of the stigmatised Hungarian mode of utterance]. In: Kemény, G.–Kardos, T. (szerk.) *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában* [The Hungarian language norm in today's language use]. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete, 115–124 (in Hung.).

41. Zoltán, A. (2005). Szavak, szólások, szövegek [Words, sayings, texts]. Budapest: Nyelvészeti és filológiai tanulmányok, 273 (in Hung.).

ABOUT THE REGIONAL FEATURES OF TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN LANGUAGE AND RELATED TO THEM ATTITUDES OF SPEAKERS

Erzsébet Bárány,

*Ph.D. in Philology, Associate Professor of the Department of Philology,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Berehove, Ukraine)*

e-mail: barany.erszebet@kmf.org.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8395-5475>

Anikó Beregszászi

*Habilitated doctor, Full Professor of the Department of Philology,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Berehove, Ukraine)*

e-mail: beregszaszi.aniko@kmf.org.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6860-7579>

Katalin Dudics

*Ph.D. in Philology, Associate Professor of the Department of Philology,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Berehove, Ukraine)*

e-mail: dudics.katalin@kmf.org.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1354-4421>

Vilmos Gazdag

*Ph.D. in Philology, Associate Professor of the Department of Philology,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Berehove, Ukraine)*

e-mail: gazdag.vilmos@kmf.org.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9331-2307>

Summary. Introduction. *Due to the limited spheres of usage of Hungarian language and contacts with the state language among the Transcarpathian Hungarians, characteristic is that in more formal appeals, as well as in written statements, are used the forms which differ from the Hungarian literary language.*

Purpose. *The article is based on the results of two separate investigations. In the course of the first, we have analyzed audio recordings of 75 directed interviews conducted in 26 settlements of Berehovo district. During the analysis of the conversations' material, 150 borrowed Slavic elements were identified. The second study is a survey conducted among Transcarpathian Hungarian schoolchildren. As respondents, 1490 people aged 14–17 were involved and asked for their attitudes towards different variants of language. Formulating the questions in the last part of the questionnaire, which aimed to analyze the language consciousness of Transcarpathian Hungarian schoolchildren, we wanted to see what knowledge of normative models, patterns and literary norms for certain official situations (school lesson, filling in the questionnaire about speech) will be reflected in the written answers of the respondents. What are those non-literary forms that are accepted, created or chosen by young people, and with which independent variables is shown the connection of the decision regarding their choice.*

Results. In order to better illustrate the usage of the loanwords we have collected, we have created categories of concepts, in line with previous traditions: 1) Everyday life – 42 words; 2) Clothing – 4 words; 3) Gastronomy, food, drink – 6 words; 4) Plants – 1 word; 5) Occupations, offices – 15 words; 6) Institutions – 25 words; 7) Documents – 10 words; 8) Vehicles, means of transport and their parts – 8 words; 9) Names of nations, peoples – 1 word; 10) Religion – 1 word; 11) Finance – 5 words; 12) Concepts – 4 words; 13) Health – 8 words; 14) Dishes – 3 words; 15) Organisations, parties – 12 words; 16) Tools – 3 words; 17) Public administration – 2 words. According to our survey among secondary school students, 61,8 % of the students interviewed, regardless of their place of residence, say that they perceive a difference between the Hungarian speech in Transcarpathia and in Hungary: a Do you know words and phrases that are pronounced differently in Transcarpathia than in Hungary? 63 % of villagers and 58,2 % of urban residents answered yes to the question. In the sentence correction exercises, the majority of the students interviewed left uncorrected expressions that are commonly used as Russian / Ukrainian language influences. This also indicates that they are not aware of the non-Hungarian standard nature of these expressions.

Conclusion. It was found that borrowings from Slavic languages were widespread in the analyzed environment of Transcarpathian Hungarians. This applies to both adults and school-age youth. The latter, answering the questionnaire on the language usage, in large numbers use forms and expressions that are not inherent in the Hungarian literary language. Sociolinguistic researches similar to ours can significantly contribute to the improvement of effective methods of teaching the native language and its application in practice. After all, thanks to such researches, we can get information about the existing shortcomings, and a variety of textbooks, dictionaries will help to understand the difference between different variants of language. In addition, this will help to realize one of the main goals of education in the native language – the formation of situational language use.

Key words: Hungarian language in Transcarpathia, state language, language attitudes, regional meanings, lexical borrowings, thematic groups.

Надійшла до редакції: 07.05.22.
Прийнято до друку: 16.07.22.